

УДК 3.37.09

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
«КОЗАЦЬКИМИ ШЛЯХАМИ» ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В
ПРАКТИКУ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА «ХОРТИЦЯ»

Олена Палійчук,
старший науковий співробітник
науково-просвітницького відділу
Національного заповідника
«Хортиця»

Стаття знайомить із програмою «Козацькими шляхами», що була спеціально розроблена для дітей старшого дошкільного віку для ознайомлення зазначеної вікової категорії з історією козацтва, культурною спадщиною та традиціями запорозжців. В статті розкрито основні етапи реалізації програми, враховуючи дистанційний формат навчання. В роботі представлено інтерактивні та наочні методи її застосування в контексті просвітницької роботи заповідника «Хортиця».

Ключові слова: дистанційне навчання, дошкільна освіта, музейна педагогіка.

The article introduces the program «Cossack Ways», which was specially developed for children of senior preschool age to familiarize this age group with the history of the Cossacks, cultural heritage and traditions of the Cossacks. The article describes the main stages of the programs implementation, including the distance learning format. The paper presents interactive and visual methods of its application in the context of the educational work of the Khortytsia Reserve.

Keywords: distance learning, preschool education, museum pedagogy.

В сучасному світі якості освіти приділяється багато уваги. Ведеться активний пошук нових форм та методів організації освітнього процесу. Одним із таких методів є технологія дистанційного навчання, яка стрімко розвилась в часи пандемії та повномасштабного вторгнення в Україну, а в прифронтових містах стала на деякий час єдиною формою навчання дітей.

Дистанційне навчання – це нова реальність сучасної освіти, яка має свої безперечні переваги та стає її новою формою отримання. Можливість навчатись із будь-якого місця, не витрачаючи час на дорогу, – гідна відповідь на нові освітні потреби суспільства.

В зв'язку із цим відзначимо, що Національний заповідник «Хортиця» отримав досвід дистанційної роботи ще під час пандемії COVID-19 (2019–2022 р.). При цьому запропоновані різноманітні заходи носили разовий, епізодичний характер. Розвиток подій, пов'язаних із повномасштабним вторгненням на терени України армії Російської Федерації, підсилив фактор відсутності нових туристичних потоків на о. Хортиця. Враховуючи це, просвітницький менеджмент заповідника відкоригував свою стратегію, обравши роботу із постійними візитерами острова за основний напрямок. Однією із цільових аудиторій є діти дошкільного віку, які прийшли на Хортицю зі своїми батьками. Методологічною основою дистанційного контакту обрано принципи і методи «козацької педагогіки».

Треба відзначити, що наукова рефлексія дистанційного навчання вже відбулась. В працях багатьох науковців розглядаються його проблеми, недоліки та переваги. Так, В.Ю. Биков виділяє характерні риси та якісні властивості дистанційного навчання, такі як: гнучкість, адаптивність, модульність, економічна ефективність, використання спеціалізованих технологій і засобів навчання [1, с. 77–92]. С.А. Прахова та співавтори визначають психологічні умови для ефективної організації процесу дистанційної освіти, такі як: створення сприятливих умов для безпечного, з точки зору фізіології та психології, використання комп'ютерних технологій, сприятливий психологічний клімат, вивчення індивідуальних особливостей дитини, аналіз особистісних характеристик тощо [6]. Тим часом, Л.В. Власенко до позитивних моментів дистанційного впливу відносить гнучкість, модульність, дію на відстані, технологічність, а до недоліків – відсутність прямого спілкування з педагогом та емоційного забарвлення навчання. Автор робить висновок, що дистанційне навчання – це

альтернатива, а не заміна традиційної освіти й воно покликане забезпечити доступність освіти при збереженні її якості [2, с. 224–228].

Різноманітними є думки з приводу суті «козацької педагогіки». В.Г. Кузь, Ю.Д. Руденко та О.Т. Губко зазначають: основними завданнями козацької педагогіки є готувати фізично загартованих патріотів, воїнів-захисників рідного народу [3]. Натомість, М.В. Левківський зосереджує увагу на традиціях фізичного та психофізичного загартування підростаючих поколінь в козацьку епоху [4]. Важливою для нас є думка Л.А. Петровського, який виділив декілька ступенів «козацького виховання»: дошкільне родинне виховання в його системі займає першу сходинку [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Повертаючись до досвіду практики дистанційного контакту з відвідувачами Національного заповідника «Хортиця», зауважимо на тому, що основним ресурсом такої взаємодії був офіційний сайт заповідника та сторінки соціальних мереж. Тут гостям були запропоновані онлайн-екскурсії туристично-меморіальними комплексами Хортиці, онлайн-екскурсії музейними об'єктами історико-культурного комплексу «Запорозька Січ», екскурсії природничого спрямування, археологічного, народознавчого, літературного, а також цікаві дописи інформативного характеру. Аналіз цієї діяльності показав, що в цей час кількість підписників на сторінки Національного заповідника «Хортиця» збільшилась в рази.

Відзначимо також те, що цільова аудиторія, для якої готувалась вищезазначена інформація та екскурсії – дорослі люди, школярі, пенсіонери. Аналіз опублікованих матеріалів та «зворотного зв'язку» показав мінімальне залучення до процесу взаємодії дітей дошкільного віку. У зв'язку з цим було прийняте рішення про створення довготривалої програми «Козацькими шляхами», яка передбачала ознайомлення дітей дошкільного віку з історією запорозького козацтва із використанням принципів та методик козацької педагогіки.

Мета даної статті – визначити ефективність програми «Козацькими шляхами» як дистанційного формату ознайомлення дошкільників з історією запорозького козацтва в рамках просвітницької роботи Національного заповідника «Хортиця».

Основні методи дослідження: спостереження – дозволило виявити дію даної програми в навчанні дітей; експеримент – сприяв перевірці ефективності нової методики та засобу навчання. Для кореляції програми із наявними навчальними програмами, що використовуються в закладах дошкільної освіти, було проведено порівняльний аналіз. Окрім цього, у зв'язку з дистанційним форматом навчання дітей, застосовувались діджитал-методи використання освітніх платформ, інструментів, застосунків, ігор тощо, а також контент-аналіз вивчення відеоматеріалів з визначенням їх відповідності віковим особливостям дітей дошкільного віку.

На нашу думку, головною метою козацького виховання є формування волелюбної, незалежної, творчої особистості, гідного громадянина та захисника рідної землі, з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю, світоглядом і духовністю. Крім того, впровадження елементів козацької педагогіки в дошкільну освіту може допомогти всебічному розвитку дітей, вихованні їх в дусі національної ідентичності, фізичної загартованості та моральної стійкості. Саме на це розрахована програма «Козацькими шляхами», яка покликана сформувати у дітей стійкі уявлення про здобутки запорозького козацтва, про минуле запорізького краю, козацько-лицарські цінності та народну мудрість цієї доби.

Аналіз навчальних програм, що діють в закладах дошкільної освіти, показав, що зміст програми «Козацькими шляхами» відповідає вимогам Базового компоненту дошкільної освіти та комплексної освітньої програми для дітей старшого дошкільного віку «Стежинки у Всесвіт», схваленої МОН України (лист від 02 жовтня 2020 року №22ю1/12-Г-801) та може бути використана в просвітницькій діяльності заповідника «Хортиця». Програма

апробована на вихованцях закладу дошкільної освіти № 226 «Дивограй» ЗМР, з яким Національний заповідник «Хортиця» уклав угоду про співробітництво у 2024 році.

Методологічною основою програми визнається історія, культура та традиції українського народу козацької епохи, що визначаються у наступних аспектах:

- культурно-історичний (приклади культури та історії запорозького козацтва);
- морально-етичний (повага до вироблених козацьких настанов);
- етнокультурний (національні традиції українського народу).

Програма «Козацькими шляхами» охоплює 30 занять із дітьми старшого дошкільного віку, які проводяться в дистанційному режимі протягом навчального року в програмі ZOOM один раз на тиждень. Тривалість занять до 30 хвилин. Діти знайомляться з козацькими військовими традиціями, символікою, зброєю, побутом, козацькою тактикою бою; отримують знання про лідерів запорожців, козацькі посади; вивчають одяг, взуття, зачіски козаків, харчовий раціон та стиль козацького життя.

Кожне заняття містить мотиваційну *комунікацію* з дітьми, *інформацію* педагога з певної теми та *практичну* частину. *Комунікація* передбачає використання словесних, мімічних засобів спілкування, а саме: переказ уривків казок, легенд, розповіді про свої переживання та плани. Головна задача педагога – зрозуміти глибинну суть дитячого висловлювання та підтримати діалог.

На етапі *інформації* основним джерелом знань з історії запорозького козацтва, українських традицій та культури є лаконічна та доступна для розуміння дітьми дошкільного віку інформація від музейного педагога. Розповідь супроводжується показом презентації PowerPoint або короткотривалим відеорядом, мультфільмом. Іноді урок-заняття

супроводжується музичним оформленням. Якщо того вимагає тема заняття, залучаються музейні предмети фондової колекції заповідника «Хортиця».

Стосовно *практичної* частини заняття, то конструювання, ліплення, аплікація та малювання – ці види діяльності найбільш адекватні для дитини дошкільного віку. На заняттях діти виконують доступні для них творчі роботи, які формують культуру сприйняття навколишнього світу, перед усім, через предметне оточення. У продуктивній діяльності діти усвідомлюють деякі аспекти історичної дійсності, наприклад: як будувались козацькі курені, як виглядала козацька чайка, як одягались козаки і тому подібне. Роботи дітей здебільшого носять індивідуальний характер. Матеріальні продукти художньої та конструкторської праці і малювання представлені виробами з пластиліну, конструктора Lego, розфарбування розмальовок, творчі роботи з малювання. Наші спостереження показали, що у цій діяльності дитина не лише сприймає красу, відгукується на неї, а й намагається сама її створювати.

Ще одним доступним видом діяльності для дітей в умовах дистанційного навчання є ігри та ігрові завдання. В програмі «Козацькими шляхами» використано словесні ігри, інтелектуальні та ігри на кмітливість. Наприклад, «Впізнай музейний предмет за описом», «Вибери козацьку зброю», «Опис музейного експоната за схемою», «Який посуд козацький?». Наші спостереження показали, що вище названі ігри сприймаються дітьми з легкістю. Натомість, вправа «Ти суддя», в якій дітям пропонуються різні ситуації, що потребують розсуду, – викликає у дітей труднощі. Дошкільнятам важко представити себе у ролі «судді» і дати однозначну оцінку події з козацького життя, особливо, якщо ситуація для розсуду стосується матеріальних втрат, заощаджень, здобутку (майна, їжі, скарбу).

Окрім цього, дітям пропонується фізична активність: руханки «Ми – веселі козачата», «Український гопачок», гра «Переплигни через шаблю»; вправи та розваги, козацькі випробування «Пройди по деревині», «Зав'яжи козацький пояс». Ясна річ, що в форматі дистанційного навчання діти

використовують предмети-замінники (наприклад, складена сувоєм ковдра являла собою стовбур для «проходження над прірвою», довга парасоля – «шабля» для перестрибування через неї, а довгий мамин шарф – «козацький пояс»).

Враховуючи, що сучасні діти звикли до використання гаджетів, в програмі «Козацькими шляхами» іноді використовується система караоке (для вивчення та виконання козацьких пісень). Ще один застосунок – електронні пазли в програмі Jigsawplanet, створені спеціально для цієї програми педагогом на базі музейних пам'яток групи зберігання «Живопис» Національного заповідника «Хортиця». Як і попередня вправа розвитку процесів мислення, таких як аналіз і синтез, сприяють інтерактивні завдання та вправи в програмі Learningapps, в якій діти знаходять відсутній елемент системи (наприклад, вправа «Знайди пару для предмета»). Час від часу для розвитку слухової пам'яті дітей педагог застосовує аудіопрослуховування (наприклад, легенди про Хортицю). Розвитку зорової пам'яті сприяють створені педагогом в програмі Icream, VideoEditor тематичні відеоряди.

Важливим аспектом програми «Козацькими шляхами» є залучення батьків до занять із дітьми. Дорослі не тільки надають матеріал для творчої роботи (папір, клей, пластилін, фарби, конструктор і т.п.), а й долучаються до дітей на віртуальних екскурсіях, до розгадування ребусів тощо.

Зауважимо також на тому, що кожне заняття завершується рефлексією, яка включає: обговорення вивченого разом із дітьми, оцінку їхньої діяльності педагогом (зазвичай – похвала), самооцінку.

Важливо відзначити *методи організації діяльності* дітей та їхню направленість на виклик певної реакції: метод емоційного впливу – направлений на мотивацію; ефект новини – на розвиток інтересу; гра – креативності та співпраці; метод питань та відповідей – стимулює розумову діяльність; порівняння – полегшує розуміння; бесіди – стимулюють діалог, вміння слухати; розповідь – розвиває уяву; «зоровий дотик» – образне мислення; «занурення в історію» – емоційний зв'язок з минулим; творчий

пошук – аналітичні здібності; інтерактивні завдання, загадки, ребуси – направлені на розвиток логічного мислення; вірші, пісні – зміцнюють пам'ять, самостійна пошуково-дослідницька діяльність – розвиває самостійність та відповідальність.

Як бачимо, виконання програми «Козацькими шляхами» потребує від педагога глибокої обізнаності у сфері історичної минувшини, високої загальної культури, володіння методикою музейної педагогіки та досвіду роботи з дітьми дошкільного віку.

Підсумовуючи, відзначимо, що впровадження у дію програми «Козацькими шляхами» показало свою ефективність. Історія запорозького козацтва може регулярно викладатись в дистанційному форматі в рамках просвітницької діяльності заповідника «Хортиця» дітям дошкільного віку, сприяючи формуванню у них основних цінностей, фізичного розвитку, самостійності та патріотизму. Аналіз впровадження програми показав доцільність розробки подібних програм, просвітницький та виховний акцент яких охоплював би інші історичні періоди в історії Хортиці та Запорізького краю, такі як: давній світ, період бронзи, скіфський час, історія Руси-України тощо.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Bykov V.Yu. Dystantsiina osvita: aktualnist, osoblyvosti i pryntsypy pobudovy, shliakhy rozvytku ta sfera zastosuvannia. *Informatsiine zabezpechennia navchalno-vykhovnoho protsesu: innovatsiini zasoby i tekhnolohii: Kolektyvna monohrafiia*. Kyiv: Atika, 2005. 252 s.

2. Vlasenko L.V. Perevahy ta nedoliky dystantsiinoho navchannia *Profesiina pidhotovka pedahoha: istorychnyi dosvid i vyklyky suchasnosti: zbirnyk naukovykh prats*. Drohobych, 2013. S. 224–228.

3. Kuz V.H., Rudenko Yu.D., Hubko O.T. *Ukrainska kozatska pedahohika i dukhovnist*. Uman. 1995. 220 s.

4. Levkivskyi M.V. *Istoriia pedahohiky: navchalnyi posibnyk / 4-vydannia, stereotypne*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2011. 190 s.

5. Petrovskyi L.A. Kozatska pedahohika: vykhovuiemo novykh ukrayintsiv. *Elektronna hazeta «Den»*. 2006. № 96. URL: <https://day.kyiv.ua/article/poshtadnya/kozatska-pedahohika-vykhovuyemo-novykh-ukrayintsiv> (дата звернення: 20.05.2024).

6. Prakhova S.A., Datsenko O.A, Semenov K.A. Dystantsiine navchannia u prostori suchasnykh osvitnikh system: psykhologichnyi kontekst. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Pedahohika i psykhologhiia»*. *Pedahohichni nauky*. 2020. № 2 (20). S. 260–264. DOI: 10.32342/2522-4115-2020-2-20-30.